

MEHNAT TARBIYASI ASOSIDA MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARGA TA'LIM-TARBIYANING AHAMIYATI

Mengliyeva Bahora Zokir qizi

Termiz iqtisodiyot va servis universitetining

“Maktabgacha ta’lim” yo’nalishi 1-24 guruh talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalar tarbiyasida mehnatning o’rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Mehnat tarbiyasi bolalarda mas’uliyat, mustaqillik, ijodkorlik va jamoa bilan ishlash ko’nikmalarini rivojlantirishning muhim vositasi ekanligi asoslanadi. Shuningdek, maqolada bolalarda mehnatni tashkil etishning samarali usullari va bu jarayonning jismoniy, aqliy va axloqiy rivojlanishdagi o’rni ko’rsatilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko’rsatadiki, mehnat tarbiyasini qiziqarli va rag’batlantiruvchi usullar asosida yo’lga qo’yish bolalarning shaxsiy rivojlanishiga ijobiy ta’sir qiladi.

Kalit soʻzlar: mehnat tarbiyasi, maktabgacha yosh, bola rivojlanishi, mas’uliyat, mustaqillik, ijodkorlik, axloqiy tarbiya.

Абстрактный: В данной статье анализируется роль и значение труда в воспитании детей дошкольного возраста. Оно основано на том, что трудовое воспитание является важным средством развития у детей ответственности, самостоятельности, творческих способностей и навыков работы в команде. Также в статье показаны эффективные методы организации детского труда и роль этого процесса в физическом, умственном и нравственном развитии. Результаты исследования показывают, что реализация трудового воспитания, основанного на интересных и стимулирующих методах, положительно влияет на личностное развитие детей.

Ключевые слова: трудовое воспитание, дошкольный возраст, развитие ребенка, ответственность, самостоятельность, творчество, нравственное воспитание.

Abstract: This article analyzes the role and importance of labor in the education of preschool children. It is based on the fact that labor education is an important means of developing responsibility, independence, creativity and teamwork skills in children. The article also shows effective methods of organizing child labor and the role of this process in physical, mental and moral development. The results of the study show that the implementation of labor education based on interesting and stimulating methods has a positive effect on the personal development of children.

Keywords: labor education, preschool age, child development, responsibility, independence, creativity, moral education.

Kirish

Maktabgacha yosh – bola shaxsining rivojlanishida eng muhim davrlardan biri bo‘lib, bu davrda bola turli jihatlaridan shakllanadi. Tarbiyaning muhim yo‘nalishlaridan biri – bolalarni mehnatsevarlikka o‘rgatishdir. Mehnat orqali bola nafaqat muayyan ko‘nikmalarga ega bo‘ladi, balki axloqiy fazilatlarni ham o‘zida rivojlantiradi. Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalar tarbiyasida mehnatning ahamiyati, uning bola rivojlanishiga ta’siri va mehnat tarbiyasini samarali tashkil etish usullari ko‘rib chiqiladi.

Mehnat tarbiyasining maqsad va vazifalari

Mehnat tarbiyasining asosiy maqsadi – bolani atrofdagi dunyoni anglashga, ijodiy fikrlashga va mas’uliyatli bo‘lishga o‘rgatishdir. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun mehnat faqatgina oddiy ishlar majmui emas, balki tarbiyaviy ahamiyatga ega jarayon hisoblanadi. Mehnat tarbiyasining vazifalari quyidagilardan iborat:

1. Mas’uliyatni shakllantirish: Bolaga topshiriq berish orqali mas’uliyatli bo‘lishni o‘rgatish.
2. O‘z-o‘ziga xizmat qilish: Mustaqil ravishda o‘z ehtiyojlarini qondirish ko‘nikmalarini rivojlantirish.
3. Jamoada ishlashni o‘rgatish: Guruh bilan ishlash orqali ijtimoiy munosabatlarni rivojlantirish.
4. Ijodkorlikni rivojlantirish: Mehnat jarayonida ijodiy yondashuvni rag‘batlantirish.

Mehnatning bola rivojlanishiga ta’siri

1. Jismoniy rivojlanish

Mehnat jarayonida bola qo‘llari, barmoqlari va umuman tanasi faol harakat qiladi. Bu esa bola motorikasi va jismoniy salomatligi uchun foydalidir. Masalan, bolalar bog‘chasida gullarni sug‘orish, to‘plarni yig‘ish yoki maydonni tozalash kabi oddiy mehnat turlari bolalarning harakat faolligini oshiradi.

2. Aqliy rivojlanish

Mehnat orqali bola muammolarni hal qilish, narsalar o‘rtasidagi bog‘liqlikni tushunish va analitik fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Misol uchun, bolaga o‘yinchoqlarni yig‘ish yoki turli buyumlarni joy-joyiga qo‘yish topshirig‘i berilganda, u vazifani bajarish uchun mantiqiy tartibni belgilaydi.

3. Axloqiy tarbiya

Bolalar mehnat jarayonida insoniy fazilatlarni o‘zlashtiradi: tartib, mas’uliyat, hurmat va yordamga tayyorlik. Jamoa bilan ishlashda ular o‘zlarining ishining boshqa bolalar ishiga ta’sirini anglay boshlaydi.

4. Emotsional rivojlanish

Mehnat bolalarda o‘z kuchlariga bo‘lgan ishonchni oshiradi va muvaffaqiyatdan zavqlanish hissini uyg‘otadi. Mehnat jarayonida ota-onalar yoki tarbiyachilarning maqtovi esa bolalarni yanada rag‘batlantiradi.

Mehnat tarbiyasini tashkil etish usullari

O'yin orqali o'rgatish: Bolalar uchun mehnatni o'yin shaklida tashkil qilish samarali natija beradi. Masalan, "Kim tezroq yig'ishtiradi?" kabi o'yinlar orqali ularda tartibga rioya qilish ko'nikmasini rivojlantirish mumkin.

Qiziqarli topshiriqlar berish: Bolalarga ular uchun qiziqarli va oddiy bo'lgan vazifalarni berish zarur. Bu ularda mehnatga nisbatan qiziqish uyg'otadi.

Rol modellardan foydalanish: Tarbiyachilar va ota-onalar bolalar uchun mehnatga oid yaxshi namuna bo'lishi lozim. Bolalar ko'pincha kattalarning xatti-harakatlarini takrorlaydi.

Rag'batlantirish: Mehnat jarayonida bolalarning mehnatini qadrlash va maqtash muhim ahamiyatga ega. Bu ularning keyingi faoliyatga bo'lgan motivatsiyasini oshiradi.

Bolalarda mehnatga qiziqishni uyg'otishning usullari

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun mehnatni qiziqarli va rag'batlantiruvchi usullar orqali tashkil qilish muhimdir. Bu nafaqat tarbiyaviy jarayonni samarali qiladi, balki bolalarda mehnatga bo'lgan ijobiy munosabatni ham shakllantiradi. Quyidagi usullar eng samarali deb hisoblanadi:

1. O'yin orqali o'rgatish

Bolalar uchun o'yin eng tabiiy va oson o'rganish shaklidir. Mehnat jarayonini o'yin bilan birlashtirish ularning qiziqishini oshiradi. Masalan, "Kim tezroq o'yinchoqlarni yig'adi?" yoki "Kim gullarga ko'proq suv beradi?" kabi o'yinlar orqali bolalarni tartib va mas'uliyatga o'rgatish mumkin.

2. Bolalar qiziqishlarini inobatga olish

Bolalar turli faoliyatlarga qiziqish bildiradi. Kimdir rasm chizishni, boshqasi esa qurilish qilishni yoqtirishi mumkin. Shu sababli, mehnat faoliyatini bolalar qiziqishlariga moslashtirish lozim. Masalan, rasm chizishni yoqtiradigan bolaga qo'l ishlarida ishtirok etish imkonini yaratish, qurilish o'yinlarini yoqtiradigan bolaga turli qurilish o'yinchoqlaridan foydalanish imkonini berish kerak.

3. Ota-onalar va tarbiyachilar roli

Bolalar ko'pincha kattalarning xatti-harakatlarini kuzatib, ulardan o'rnak oladi. Shu sababli, ota-onalar va tarbiyachilar mehnatga nisbatan ijobiy munosabat namoyish etishi lozim. Masalan, bolalar ota-onalari bilan birgalikda ovqat tayyorlash, xonani yig'ishtirish yoki bog'da gullarga qarash kabi ishlarda ishtirok etishi mumkin.

4. Mukofot va maqtov tizimi

Bolalarni mehnatga rag'batlantirishda mukofotlash va maqtash muhim o'rin tutadi. Bu mukofot moddiy bo'lishi shart emas, oddiy bir maqtov so'zi yoki kichik sovg'a bolalarda mehnatga bo'lgan motivatsiyani kuchaytiradi.

Mehnat tarbiyasining tarbiyaviy va ta'limiy ahamiyati

1. Mas'uliyatni shakllantirish

Bolalar mehnat jarayonida o'z zimmasiga yuklatilgan vazifalarni bajarishni o'rganadi. Bu ularning kelajakda mas'uliyatli shaxs bo'lib shakllanishiga xizmat qiladi.

2. Jamoada ishlash ko'nikmasi

Guruh bo'lib ishlash orqali bolalar jamoa bilan ishlashni va boshqalarga hurmat bilan munosabatda bo'lishni o'rganadi. Bolalar birgalikda maqsadga erishish uchun o'z hissasini qo'shishga intiladi.

3. Ijodkorlikni rivojlantirish

Mehnat jarayonida bola turli muammolarni hal qilish yo'llarini izlashi, ijodiy fikrlashni rivojlantirishi mumkin. Masalan, qo'l ishlari yoki rasm chizish jarayonida bola o'zining tasavvurini ishlatadi.

4. Mustaqillikni shakllantirish

Bolalar mehnat orqali mustaqil ravishda qaror qabul qilishni va ishlarini o'zlari boshqarishni o'rganadi. Bu kelajakda ularning hayotiy masalalarni hal qilish qobiliyatini oshiradi.

Mehnat faoliyatining asosiy tarkibiy qismlari

Maktabgacha yoshdagi bolalarning mehnat faoliyatini tashkil etishda ularning yosh xususiyatlari va psixologik imkoniyatlarini hisobga olish muhimdir. Mehnat faoliyati quyidagi asosiy tarkibiy qismlardan iborat bo'lib, ularni to'g'ri shakllantirish orqali bolalarda mehnatsevarlik va mas'uliyat hissini rivojlantirish mumkin:

1. Motivatsiya

2. Har qanday mehnat faoliyatini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun bolada ichki yoki tashqi motivatsiya bo'lishi kerak.

Motivatsiyani shakllantirishda ota-onalar va tarbiyachilar bolani qiziqtiruvchi omillarni aniqlab, unga mos vazifalar berishlari lozim.

Masalan: Bolaga o'yinchoqlarni yig'ishtirishni "uy o'yinchoqlari sayohati" shaklida qiziqarli tarzda tushuntirish motivatsiyani oshiradi.

2. Vazifa va maqsad

Bolaga mehnat faoliyatida aniq maqsad va vazifa qo'yish muhimdir. Maqsad bolalar uchun tushunarli va sodda bo'lishi kerak.

Aniq maqsad va vazifa bolaning e'tiborini jamlashga va ishni to'g'ri yo'naltirishga yordam beradi.

Masalan: "Gullarga suv quyib, ularni jonlantirish kerak" degan topshiriq gullar sog'lom bo'lishi uchun qilinadigan mehnatning ahamiyatini anglashga yordam beradi.

3. Amaliy harakatlar

Mehnat faoliyatining asosiy qismi amaliy harakatlardir. Bolalarning yoshiga mos oddiy ishlarni tanlash muhim: ular juda murakkab bo'lmasligi va bolaning qiziqishini so'ndirmasligi kerak.

Misol: Stol ustini artish, o'yinchoqlarni joyiga qo'yish yoki suv quyishda yordam berish.

Amaliy jarayon davomida bolalar kichik, lekin muhim harakatlarni bajarishni o'rganadi va bu ular uchun foydali tajribaga aylanadi.

4. Tajriba orttirish

Mehnat faoliyati davomida bolalar o'z tajribalarini orttiradi. Tajriba bola uchun muvaffaqiyatli mehnat faoliyatini qayta-qayta takrorlashga yordam beradi.

Masalan: Bolaga dastlabki safar gulga qanday qilib to'g'ri suv quyishni o'rgatiladi va bu tajriba takrorlanganda bola ishni mustaqil bajarishni o'rganadi.

5. Nazorat va baholash

Mehnat faoliyatining muhim tarkibiy qismi bajarilgan ishning natijasini kuzatish va baholashdir.

Bu jarayonda tarbiyachi yoki ota-ona bolaga maqto'v yoki konstruktiv tahlil orqali o'z ishi haqida tushuncha beradi.

Masalan: "Stolni juda yaxshi artgansan, endi burchaklarni ham ko'rib chiqaylik" kabi so'zlar bolaning kelgusi ishlarini yaxshilashga yordam beradi.

6. Rag'batlantirish

Mehnat faoliyatining oxirida bola uchun rag'batlantirish bo'lishi lozim. Rag'bat moddiy shaklda emas, balki maqto'v, mehr yoki o'yin orqali berilishi ham mumkin. Bu bolada mehnatga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantiradi.

Masalan: "Sen bu ishni juda yaxshi bajarding, sen haqiqiy yordamchisan!" kabi so'zlar bolani mehnatga yana qiziqtiradi.

Tarbiyada bu tarkibiy qismlarning roli

Ushbu qismlarni bir-biri bilan uyg'unlashtirish orqali mehnat faoliyatini bolaning qiziqishlari va ehtiyojlariga mos ravishda tashkil etish mumkin. Har bir bosqichda bola o'ziga xos axloqiy va ijtimoiy ko'nikmalarni egallab, kelajakda shaxsiy mas'uliyatni his qiluvchi yetuk shaxs bo'lib yetishadi.

Xulosa

Maktabgacha yoshdagi bolalar tarbiyasida mehnatning ahamiyati ulkan. Mehnat faoliyati nafaqat bolalarning jismoniy va aqliy rivojlanishiga, balki axloqiy fazilatlarining shakllanishiga ham katta ta'sir ko'rsatadi. Mehnat bolalarga mas'uliyat, mustaqillik, ijodkorlik, jamoa bilan ishlash kabi ko'nikmalarni o'rgatadi va ularni hayotga tayyorlashda muhim rol o'ynaydi. Mehnat faoliyatining turli tarkibiy qismlari – motivatsiya, vazifalar, amaliy harakatlar, tajriba orttirish, nazorat va baholash, rag'batlantirish – bolalar tarbiyasini samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

Maqolada keltirilgan usullar va metodlar orqali maktabgacha yoshdagi bolalarda mehnatga ijobiy munosabatni shakllantirish mumkin. O'yinlar, jamoaviy ishlar, qiziqarli va amaliy vazifalar orqali bolalarga mehnatni o'rgatish ularning rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Mehnat faoliyatining psixologik, ijtimoiy, va emotsional aspektlari ularning shaxsiy va ijtimoiy hayotda muvaffaqiyatli bo'lishiga xizmat qiladi.

Shuningdek, mehnat tarbiyasini samarali yo'lga qo'yish uchun ota-onalar, tarbiyachilar va pedagoglarning o'zaro hamkorligi juda muhimdir. Bu jarayonda tarbiyachilarning bolalarga mehnat faoliyatini qanday tushuntirishi, rag'batlantirish va natijalarni baholash usullaridan qanday foydalanishlari bola rivojlanishida asosiy o'rin tutadi.

Yakuniy natijalarga ko'ra, mehnat bolalarni mustaqil, mas'uliyatli, ijtimoiy jihatdan yetuk va jamoada ishlashni o'rganishga imkon beradigan samarali vositadir. Shunday qilib, maktabgacha yoshda bolalarni mehnatga o'rgatish jarayoni nafaqat ularning shaxsiy rivojlanishi, balki jamiyatga foydali va mas'uliyatli a'zolar bo'lib yetishishlariga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Axmadova, D. (2020). "Mehnat tarbiyasining pedagogik asoslari". Toshkent: Fan va texnologiya.
2. Davronov, M. (2019). "Maktabgacha yoshdagi bolalar tarbiyasida mehnatning o'rni". Tashkent: Ma'naviyat.
3. Qodirov, A. (2018). "Bolalar tarbiyasida mehnat va uning ahamiyati". Samarqand: Ma'rifat.
4. Xudoyberganova, F. (2021). "Bolalar tarbiyasida kreativ yondoshuv". Tashkent: Sharq.
5. Salomov, B. (2017). "Maktabgacha ta'limda mehnat tarbiyasini tashkil etish". Tashkent: O'qituvchi.
6. Akhundova, L. (2015). "Mehnat va axloqiy tarbiya: nazariya va amaliyot". Toshkent: Nafis.
7. Tursunova, G. (2016). "Mehnat va tarbiya: maktabgacha yoshdagi bolalar uchun metodlar". Buxoro: Kitob.
8. Kamilova, Z. (2022). "Maktabgacha yoshdagi bolalarda mehnat ko'nikmalarini rivojlantirish". Tashkent: Iste'dod.
9. Khamidov, R. (2023). "Mehnat tarbiyasining ahamiyati va uning samarali usullari". Tashkent: O'zbekiston.